

Інформаційний патріотизм молоді як протидія ворожій пропаганді

В умовах інформаційної війни зростає роль патріотизму як потенційного ресурсу збереження національної ідентичності українців. Нині ідеологічні війни здійснюються переважно в інформаційному просторі. Постає проблема розвитку інформаційного патріотизму молоді. Однією з функцій інформаційного патріотизму є захист українського інформаційного простору від ворожої пропаганди за допомогою медіаграмотності.

Ключові слова: інформаційна війна, пропаганда, інформаційний патріотизм, медіаграмотність, захист українського інформаційного простору.

Young people's informational patriotism as a counter to enemy propaganda

The role of patriotism as a potential resource for the preservation of Ukrainian national identity is growing in the context of information warfare. Nowadays, ideological wars are carried out mainly in the information space. There is a problem of development of informational patriotism of young people. One of the functions of informational patriotism is to protect the Ukrainian information space from enemy propaganda through media literacy.

Keywords: information war, propaganda, informational patriotism, media literacy, protection of Ukrainian information space.

Актуальність дослідження

В умовах інформаційної війни, спрямованої проти України, актуальності набуває свідомий патріотизм нації, як запобіжний засіб проти спотворення свідомості українського суспільства, руйнації національної ідентичності. Заважаючи на те, що ідеологічні війни нині не мають територіальних кордонів та здійснюються переважно у безмежному інформаційному просторі, постає проблема розвитку нового патріотизму – патріотизму інформаційного.

Постановка проблеми

Результати масових опитувань старшокласників в усіх регіонах країни у 2018-2020 рр., які проводилися у межах експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (наказ МОН № 1199 від 18

серпня 2017 р.) під керівництвом Л.А. Найдьонової, показали у цілому недостатній рівень розвитку патріотизму, зокрема інформаційного.

Відповідно, це має викликати глибоке занепокоєння з боку суспільства тому, що молодь з нерозвиненим патріотизмом, яка постійно перебуває під ідеологічним тиском різноманітних медіа, особливо ризикує підпасти під шалений вплив ворожої пропаганди. Це становить певну соціальну проблему і підводить до думки про необхідність не тільки розвитку медіаграмотності молодого покоління, а й формування в нього специфічного «інформаційного» патріотизму, здатного забезпечити ідеологічний і психологічний захист особистості в інформаційному просторі.

Тому, в умовах ідеологічної, інформаційної війни як психологічного тиску на суспільство з боку агресора, патріотизм громадян і молоді зокрема, набуває стратегічно важливого значення у збереженні національної ідентичності українців. Патріотизм, як позитивне ставлення до Батьківщини, система переконань і світоглядних позицій особистості, стає дієвою альтернативою реальним загрозам руйнування нації і здатен спрямовувати зусилля громадян на відбудову і збереження української незалежної держави. Саме тому, патріотизм молоді й особливо інформаційний, наразі є затребуваним в українському суспільстві, а його розвиток і виховання обумовлені соціальним запитом.

Аналіз останніх публікацій та виокремлення невирішених частин загальної проблеми

Інформаційний патріотизм як соціально-психологічний феномен, який виникає лише за умов розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства, тільки починає досліджуватися [3]. Відповідно, теоретичних напрацювань, які б висвітлювали це явище, ще немає. Разом з тим, існують роботи вітчизняних дослідників, педагогів, які певною мірою є дотичними до цієї проблематики. Вони опосередковано вказують на взаємний зв'язок медіа і патріотизму як ціннісно-сміслового утворення особистості та мають два різні вектори висвітлення цього зв'язку.

Перший напрям презентує *стихийний вплив медіа на свідомість, формування світоглядних позицій молоді, її соціалізацію* та висуває проблеми захисту інформаційного простору України (Н. Аксьонова, О. Белінська, Девтеров І.В., А. Жичкіна, О. Кручек, Є. Макаренко, В. Медведева, О. Микитів, Л. Найдьонова, О. Олексюк, В. Плешаков, А. Рагімова, Н. Сергієнко, В. Стадник та інші).

Другий напрям становить напрацювання, які висвітлюють *цілеспрямоване застосування медіаресурсів та новітніх технологій у процесі виховання патріотизму* молоді (Л. Васильєва, О. Козаченко, А. Нечитайло, Л. Осаула, Н. Череповська).

Огляд зазначених та інших, схожих за змістом, джерел, дозволив нам зробити попередній висновок. На тлі досліджень впливу медіа на формування світоглядних позицій, патріотизму, а також досліджень щодо застосування медіа у процесі розвитку патріотизму молоді, нами виявлено, що залишилися не вивченими й не розробленими такі важливі аспекти, як:

1) феномен інформаційного патріотизму як такий, що актуалізується саме в інформаційному просторі, а іноді й формується в ньому;

2) патріотичні дії, спрямовані на збереження, захист і поширення українських цінностей в інформаційному просторі;

3) методика, спрямовані на розвиток якостей інформаційного патріотизму особистості й медіаосвітні методики зокрема.

Разом з тим, у межах вище зазначеного емпіричного дослідження патріотизму молоді в умовах гібридної війни, нами було виокремлено медійно-інформаційну шкалу патріотизму, яка й визначила нову форму вияву патріотизму молоді в медіа-інформаційному просторі і соціальних мережах інтернет. Це спрямувало наш дослідницький інтерес до більш поглибленого вивчення феномену патріотизму та спонукало до оптимізації розвитку інформаційного патріотизму за допомогою медіапсихологічних засобів.

Мета статті: розглянути явище інформаційного патріотизму молоді як захист від ворожої пропаганди, окреслити засоби його розвитку.

Виклад основного матеріалу

В умовах гібридної війни, як реалізації її мілітарної, енергетичної, економічної, фінансової, корупційної, інформаційної складових, інформаційна є надважливим елементом. У широкому розумінні, інформаційна війна є частиною боротьби між цивілізаційними світоглядними системами, вона стала можливою завдяки розвитку сучасних технологій комунікації і першою тотальною війною, яка не має територіальних кордонів. Провідною метою інформаційної війни є руйнація групової, національно-державної, громадянської ідентичності країни-суперника.

Нині інформаційна війна має два основних завдання: 1) техногенний вплив на канали комунікації, електронні інформаційні системи через вірусні атаки та інші кібер втручання; 2) психологічний вплив на свідомість людини, суспільство, переважно через ЗМІ, а також соціальні мережі; це систематичний цільовий вплив, спрямований на цивільне населення, армію іншої держави з метою оволодіння свідомістю людей, руйнування як групової, так і особистої ідентичності, що має забезпечити подальший контроль і керування цим суспільством [4].

Саме тому, зростає роль патріотизму як запобіжного засобу ідеологічним впливам для усього українського суспільства і молоді зокрема.

Зазвичай, патріотизм як система цінностей і смислів, елементів світогляду особистості формується у процесі первинної, а потому – вторинної соціалізації. Останнім часом, під впливом новітніх технологій і соціальних медіа, соціалізація молоді частково набула специфічної форми і виокремилася у поняття кіберсоціалізації. Кіберсоціалізація – це формування особистості в умовах інформаційного суспільства: під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій в контексті її життєдіяльності. Нині діти вже у молодшому віці занурені у світ традиційних і новітніх інформаційних технологій, вони вже у ранній період свого життя можуть підпадати під стихійний вплив різноманітного медіаконтенту [1] і патріотичного змісту зокрема. Відповідно, кіберсоціалізація, яка пронизує як

первинну, так і вторинну етапи соціалізації молоді, може створювати умови для стихійного формування традиційного патріотизму й інформаційного у тому числі.

Так, *традиційний патріотизм* у психологічному контексті розглядається нами як суб'єктивний феномен, що становить психічну реальність особистості – новоутворення певних змістів і функцій. Вони представлені такими структурно-функціональними складовими, як «емоційно-почуттєва», «ментально-когнітивна», «мотиваційно-дієва». За сприятливих умов спрямованої соціалізації, ці складові можуть розвинути у патріотичні якості особистості, зреалізуватися у конкретних діях [2]. Тобто, *традиційний патріотизм* особистості становить: емоційне ставлення особистості до Батьківщини; світоглядні, патріотичні цінності, логічне, критичне осмислення як сучасності, так й історичного минулого; мотивацію, готовність до конкретних дій, спрямованих для блага своєї країни та їх здійснення у реальному житті.

Своєю чергою, *інформаційний патріотизм* особистості, також виражає емоційне ставлення особистості до України, але вже через уподобання проукраїнського медіаконтенту. Крім того, *свідоме позиціонування* власних переконань, *критичне осмислення* різноманітних важливих подій і ситуацій, що відбуваються в країні, переноситься особистістю з площини реального життя в медійний, інформаційний простір і соціальні мережі зокрема. Також, *планування, готовність та реалізація патріотичних дій* здійснюється вже не у форматі реальних справ, вчинків, а саме в режимі онлайн – як поширення, захист і просування проукраїнського медіаконтенту, українських цінностей.

Таким чином, *інформаційний патріотизм* не тільки гармонійно доповнює традиційний, інтегрується з ним, збагачує його, розширює сфери актуалізації, а й стає додатковим показником рівня загального розвитку сучасного патріотизму особистості в цілому.

Отже, нами виокремлено таке соціально-психологічне явище, як *вияв патріотизму в медіа-інформаційному просторі* і запропоноване поняття **«інформаційний патріотизм»**. У психологічному контексті інформаційний патріотизм – це суб'єктивний феномен, який становить активізацію емоційно-почуттєвої, ментально-когнітивної, мотиваційно-дієвої складових патріотизму особистості, які актуалізуються саме у площині віртуального, медіа-інформаційного простору. У соціальному – це вияв патріотизму в медіа-інформаційному просторі великими групами людей: учасниками соціальних мереж, окремих спільнот, тематичних груп, блогерами, активістами, окремими патріотами.

Визначено *провідні функції інформаційного патріотизму*. Ними є спрямованість на: 1) *збереження й поширення українського медіаконтенту*, 2) *захист інформаційного простору як протидія ворожій пропаганді*, 3) *просування українських цінностей* як популяризація традиційних і створення нових українських символів і сенсів – українського світу у форматі текстового, візуального медіаконтенту. (*Запропоноване поняття інформаційного*

патріотизму молоді отримало свідоцтво про реєстрацію авторського права від 18.09.2020 р.).

Також, нами було розроблено *модель розвитку інформаційного патріотизму*, яка зазначає основні мезофактори впливу на соціалізацію молоді та окреслює медіаосвітні практики його оптимізації. Практики мають стимулювати дієвість інформаційного патріотизму молоді: патріотичну активність в інформаційному просторі; актуалізацію критичного, автономного мислення у виявленні і «знешкоджені» ворожої пропаганди; а також медіаторчність зі створення нового проукраїнського медіаконтенту [3].

У контексті даної роботи розглянемо другу функцію інформаційного патріотизму – захист українського інформаційного простору від ворожої пропаганди – «абсолютної зброї» інформаційної війни.

Відразу зазначимо, що інформаційні війни бувають наступальними і захисними:

методи наступальної інформаційної війни: пропаганда, маніпуляція свідомістю, дезінформація (неповна, викривлена інформація), фальсифікація (створення альтернативної реальності, фейків), фабрикація (масове створення дезінформації, фейків);

методи захисної інформаційної війни: свідоме ставлення до будь-якої інформації; інтелектуальна активність як емоційна та когнітивна рефлексія, креативне переосмислення інформації; створення альтернативного медіаконтенту як аргументоване спростування брехливої інформації; а також створення контр-пропаганди як просування національних культурних цінностей та ідей в інформаційному просторі.

На підставі моделі розвитку інформаційного патріотизму молоді засобами медіаосвіти було створено три модулі, які відповідають трьом провідним функціям інформаційного патріотизму і спрямовані на його розвиток.

Як вже зазначалося вище, однією з важливих функцій інформаційного патріотизму поряд із поширенням українського медіаконтенту, створенням «українського світу» як просуванням українських цінностей і смислів в інформаційному просторі, є активна протидія російській пропаганді. Провідними засобами спротиву пропагандивним меседжам є загальна *обізнаність щодо феномену пропаганди і медіаграмотність* молоді оптимізації яких присвячено наступний модуль.

Модуль «Захист інформаційного простору від ворожої пропаганди» (скорочений варіант)

Суть модулю: розвивати, актуалізувати критичне, автономне мислення у виявленні і «знешкоджені» ворожої пропаганди.

Завдання: вчити визначати ворожий пропагандивний медіаконтент і вміти надавати аргументовану відповідь як гідну відсіч.

Зміст модулю передбачає: попереднє оволодіння молоддю знаннями щодо суті, структурних елементів, принципів пропаганди, її видів; багаторазове вправління на матеріалі картинки-плакату (статичне зображення), відео (рухоме аудіовізуальне зображення). Заняття з виявлення

пропагандивних контентів проходять у режимі постійного тренування розпізнавання характерних, специфічних особливостей статичної і рухомої пропаганди на зразках, підготовлених медіапедагогом заздалегідь. Це саме той випадок, коли кількість переходить у якість: чим більше вправ, тим більш розвинутою стає здатність молоді бачити не тільки очевидні, але й приховані смисли інформаційних послань [4].

Набуті знання надають можливість зробити:

перший крок – *розпізнати* пропагандивну інформацію за допомогою аналізу змісту і форми контенту, *викрити задіяні технології* впливу;

другий крок – *віднайти аргументи*, які викривають суть пропагандивного змісту-форми; (у нагоді можуть стати такі проєкти, як «StopFake», пошук схожих зображень і виявлення первинного джерела за допомогою Гугл тощо);

третій крок – *оприлюднити свої висновки*, зроблені на підставі аналізу, добраних аргументів, у формі коментарів до зазначеного посту, як переконливих спростувань щодо його пропагандивних посилів. До коментарів можна додати з власного інтернет-архіву влучне зображення, що усе разом матиме дію *контр-пропаганди*. Саме у такий доступний спосіб здійснюється патріотичний захист українського інформаційного простору від ворожої пропаганди. Проте, можна не тільки «захищати», але й «наступати», тобто, створювати власний контр-пропагандивний контент.

Отже, інформаційний патріотизм, медіакультура молоді залишаються пріоритетними в умовах інформаційної війни, як потужного ідеологічного впливу, спрямованого на спотворення цінностей і смислів українського суспільства, руйнування нашої національної ідентичності. Перешкодою ворожій пропаганді може стати розвиток інформаційного патріотизму молоді та її медіаграмотності.

Висновки

У межах галузей медіапсихології, теорії кіберсоціалізації, соціалізації молоді розроблено *концепцію інформаційного патріотизму* дітей та молоді – нової форми вияву патріотизму інформаційної доби, яка утворюється під впливом традиційних і новітніх мезофакторів.

Запропоновано поняття *інформаційний патріотизм*, який становить активізацію емоційно-почуттєвої, ментально-когнітивної, мотиваційно-дієвої складових патріотизму особистості, які актуалізуються саме у площині віртуального, медіа-інформаційного простору і спрямований на захист, збереження, просування українських цінностей у форматі медіаконтенту.

Створено *модель розвитку інформаційного патріотизму* молоді засобами медіаосвіти.

Окреслено *медіаосвітні практики* з метою розвитку інформаційного патріотизму молоді, які спрямовані на збереження, захист та просування українських цінностей в інформаційному просторі. Запропоновано тематичний *модульний формат практик*, орієнтованих на активізацію і розвиток когнітивно-інструментальних функцій інформаційного патріотизму.

Перспективою дослідження є: моніторинг інформаційного патріотизму молоді, створення діагностичної методики дослідження інформаційного патріотизму, розробка інноваційних медіаосвітніх практик його розвитку та їх апробація.

Список використаних джерел

1. Найдьонова Л.А. Психологічні проблеми кіберсоціалізації в умовах інформаційної війни / Кіберсоціалізація. Збірник наукових праць; [ред. Л.А. Найдьонова, Н.Л. Дятел; укладач Ю.С. Чаплінська.] / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. С. 23-27.
2. Череповська Н. І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді : навчально-методичний посібник / Н.І. Череповська // Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 156 с.
3. Череповська Н.І. Медіаосвітні практики розвитку інформаційного патріотизму молоді / Проблеми політичної психології № 9 (23). Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2020. С. 241-254.
4. Череповська Н., Дідик Н. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни : практичний посібник; [укладач Н. Череповська]. *Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології.* Київ, 2020. С. 82-89; 176-183. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/mediapsyכולogichni-resursy-podolannya-travmy-vijny/>

References

1. Naidonova L.A. Psyכולohichni problemy kibersotsializatsii v umovakh informatsiinoi viiny. Kibersotsializatsiia. Zbirnyk naukovykh prats; [red. L.A. Naidonova, N.L. Diatel; ukladach Yu.S. Chaplinska.] / Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psyכולohiii. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 2020. S. 23–27.
2. Cherepovska N. I. Mediaosvitni resursy rozvytku patriotyizmu i krytychnoho myslennia molodi : navchalno-metodychnyi posibnyk / N.I. Cherepovska // Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psyכולohiii. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 2017. 156 s.
3. Cherepovska N.I. Mediaosvitni praktyky rozvytku informatsiinoho patriotyizmu molodi / Problemy politychnoi psyכולohiii № 9 (23). Asotsiatsiia politychnykh psyכולohiv Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psyכולohiii. Kyiv, 2020. S. 241-254.
4. Cherepovska N., Didyk N. Mediapsyכולohichni resursy podolannia travmy viiny : praktychnyi posibnyk; [ukladach N. Cherepovska]. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psyכולohiii. Kyiv, 2020. S. 82-89; 176-183. URL:

<http://mediaosvita.org.ua/book/mediapsyhologichni-resursy-podolannya-travmy-vijny/>